

но се губи необходимата мярка в оценъчното отношение на критика към писателя, точно намерения езиков „еквивалент“ за стила, за изобразителния свят на писателя.

3

Двете есета, „Писателят“ и „Критикът“, са обединени в общото заглавие „Съдбата на критика“. Бих ги нарекъл — изкуството на критика. Може би това са най-хубавите работи в книгата. Написани с чувство за стил и с едно богато самопознание, те откриват някои от най-добрите страни в критическото мислене на автора. Тук афористичността на стила не е за сметка на съдържанието, нито пък „polemичният тон“ нарушава основния критически метод. Ако в първото есе се забелязва една преднамереност на тезата — писателят непременно да се изкара враг на критика (тук в същност се чувствуват критическите експерименти на автора), във второто истинската му критическа страст намира точния си художествен образ в личността на критика. Без да се чувствава каквото и да е пристрастие и „самоанализ“, критикът може да защити приоритета на своето изкуство с толкова смело и честно намерени аргументи за своята дейност, които не само не го лишават от правото за един истински „спор“ с творците, но и решават по самостоятелен начин изобщо „нерешени въпроси“ пред изкуството.

Въпреки че предпочита философския подтекст, изненадите на мисълта, Ст. Илиев не е философствувал критик. Иначе той не би се изкушил от желанието да „онезини“ писателя в неговото негодувание, в голото му отрицание на критиката. И се е получила една може би несъзнавана, приятна самоизмама и за

критика. Писателят, който спори с него, все пак е негово собствено преображение. В скритата му ненавист и „злоба“ срещу дейността на критика се съдържат и първите му значителни оценки за неговата истинска същност. Така все пак твърде лесно се извеждат всички съществуващи „предимства“ на опонента. И логиката не може да се продължи до безкрайност: писателят отричат критиците, но критиците не могат да отричат и в най-високите си идеали за литературата творчеството, което се създава от писателите. Сякаш нещо не достига в логиката на критика, за да защити една по-друга „теза“, да вземе една по-друга, по-висока, „неутрална“ позиция. И той оставя нерешени кардинални страни в спора за поезията и критиката. Критиката сякаш трябва да се „извинява“ пред поезията, пред толкова неудовлетворени амбиции на всякакъв род писатели. Макар и блестящо отхвърлена, тази мисъл съществува като предположение, „предпоставка“ в тази най-хубава статия-есе на критика. Дори когато е напълно убедителен в доводите си срещу своя абстрактен, несъществуващ опонент и му припомня някои от най-живите истини на критическото мислене от рода на „няма на света нищо по-дълбоко от поривите на критическото негодувание“ или „критикът, който не може да се жертвува за писателите, е роб“, той все пак не губи своята „жестoka галантност“ към избрания тип писател.

Изкуството на критика не може да завърши в „спор“ с писателите. То е в големия проблем за действителните ценности на изкуството, за същността на поезията като творчество за света и човека, за неоткритите творчески възможности на човешкия дух.

Светозар Цонев

СТРАНИЦИ ОТ ЕДНА ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧЕСКА БИОГРАФИЯ

Плодоносната традиция, която открил за духовните сокове на националния ни дух личности с широта и многообразие на културните устремления, дори и в епохата на тесните специализации, не е пресекнала. Богомил Нонев е между творците, които са против самоограничаването на писателя в една единствена жанрова и тематична рамка. Новозлязлата му книга¹ е интересен факт от ненаписаната история на нашата литературна критика и една хубава възможност да вникнем по-цялостно в една съдържателна литературно-критическа биография. Благоприятстващ факт за осъществяването на едно такова намерение е и значителният творчески

период, който е намерил отражение в книгата (1940—1970).

В същност името „критик“ далече не се покрива в семантично отношение с онази много по-широка писателска дейност, която Нонев развива. У него критикът е в „мирна“ и взаимнополезна симбиоза с художествения публицист, репортажиста и очеркиста, майстора на художествения пътепис, теоретика и историка на литературата и културата, редактора и преводача. И все пак, ако отделяме повече внимание на критика, то е, защото сме убедени, че тази интелектуална структура заема водещо място сред духовно-функционалните структури на писателското му съзнание. Не става дума и за това, че наблюденията и оценките му при несъмнената им задълбоченост се издвигат по стойност над некритическите му произведения — такова твърдение

¹Богомил Нонев, Критически страници, Български писател, 1970.

ми изглежда до голяма степен произволно и немотирирано, — а защото и когато ни разтваря дневника на многобройните си пътувания в различни континенти и страни — социалистически и капиталистически („Градове и хора“, 1955; „Ветровете на надеждата“, 1965) — и когато разсъждава върху проблемите на превода („За преводаческото изкуство“, 1956), прави паралели или обсъжда проблемите на съвременността, Нонев прави всичко това до голяма степен от гледището пак на критика, но излязъл от рамките на отделните литературни творби и писателски светове, за да влезе в по-пряк контакт със самата съвременност, със самия живот, за да разузнае онези тенденции, които все още не са влезли в литературата, но са завладели за себе си терен в реалността; да привлече вниманието на писателя и читателя върху тях, върху явления и стойности, които те пораждат; върху изискванията за друг критерий, с който трябва да се съобразява, ако не иска да изостане от авангардната колона на творците, които проправят пътя на новото в литературата.

Той пише за „мечтателите“, сред които особено го привлича „непоправимия кремълски мечтател“, както Хърбърт Уелс нарича Ленин; пише за откривателя на атомните експлозии на слънцето Хаутерманс, за Айнщайн и Ландау, за Кюри и древногръцките материалисти, за пътищата на съвременната научно-техническа, социална и културна революция. Въливат го разсъжденията на Вернер Хайзенберг за мястото и ролята на естествоизпитателя в съвременния свят, моралната проблема пред учения, състоянието и тенденциите в съвременната литература, музика, изобразително изкуство; замисля се над негърския джас и неговата социална и расова същност; проследява в „Панорамите“ пътя на нашата революция през петилетките, вниква в тяхната социологическа и духовна характеристика. Перото му се докосва до изкуството на древните май, но заостря своя публицистичен връх в политическите демонстрации на Запад, приветствува събуждането на африканските народи и промишлява върху сложната проблематика на модата и новаторството.

Не е необходимо да се прави обзор на обширната проблематика, която занимава автора. Дори ако ограничим наблюденията си само върху „Критически страници“, ще се окажем пак сериозно затруднени да обгърнем и асимилираме всичко ценно, което писателят ни поднася било като общотеоретическа концепция, но винаги върху конкретен литературен материал (раздела „Проблеми и размисли“), било в предметен анализ на книги или под формата на литературно-критическа портретизация, която по богатството на наблюденията и оригиналната критическа интерпретация често добива белезите на очеркуване на разглеждания писател (раздела „Книги и образи“).

Ако Нонев пристъпва към творчеството на даден писател или отделна творба, можем да бъдем сигурни, че това не е случайно хрумване или каприз, а че критикът е намерил сериозен повод за разговор по проблемите на литературата и живота, за мястото на твореца в съвременната ни литература, за творческото му своеобразие, за постиженията и недостатъците му. Не е трудно да се убедим, че написаното от него е плод на гражданско и творческо вънление. Защото той пристъпва към темата и третираните въпроси, когато те са се превърнали в негово вътрешно творческо и гражданско неспокойствие и написаното е израз на действителна потребност.

Критикът винаги разполага не само с богати естетически и теоретически наблюдения, изводи, преценки, а с един значителен „извънестетически“, биографичен и при това най-често почерпан от лични контакти материал, което му позволява да внесе в своя портрет, статия, рецензия един лек белетристичен елемент (най-често в началото), който не само ги прави по-четливи и достъпни, а хвърля и нова светлина върху разглеждания автор или творба. Такъв елемент характеризира началото на „Цветан Спасов“, „Творчеството на Георги Райчев“, „Поезията на Емануил Попдимитров“ и др. от раздела „Книги и образи“ в разглежданата книга. Установил по тоя начин по-задълбен контакт с читателя, критикът вешо и сигурно го повежда из света на разглеждания писател, печели читателското внимание с интересните си наблюдения.

Умението на критика да анализира обхватно и да прави синтетично-обобщителни оценки на автори и произведения, които третират същностното и характерното у тези писатели и разглежданите творби, проличава в работи като „По страниците на „Иван Кондарев“ и „Стоян Загорчинов“. Съдържателни са наблюденията и постановките му за художествения очерк, срещу чието подценяване в съвременната ни литература той воюва с истинска последователност и аргументирана убедителност. Не могат да бъдат отминати размислите му за съдбата и творчеството на критика в статията му „За литературния критик“. Авторът вижда в него „мислител, публицист и художник в своето дело“, който „служи на революционните задачи на времето и ускорява идването на бъдещето“.

В критиката си на съвременната проза Нонев атакува остро превращенията на схематизма, тематичната периферийност, сантиментализма и самоцелния психологизъм, защитава голямата тема за „обикновения човек“, когото ясно разграничава от т. нар. „малък човек“ в съвременното изкуство на Запад.

Овладал марксистката методология, Богмил Нонев строи своята частнокритическа методика върху нея, съобразявайки се и с всичко ново в марксистката теория и практика, които живо следи. В анализи, интерпретации и оценки той съчетава гъвкаво интравертирния с екстравертирния подход: идей-

ното и образното съдържание на творбата, характерите и сюжета, съдържателните и формалните аспекти на художествената структура и пр. той разглежда не само в единството на вътрешната им диалектика, а и в контекста на епохата, на целия литературен процес.

Наистина в анализите му липсва разглеждането на по-конкретната естетическа функционалност на стилистическата структура на дадените творби, но в замяна на това идейно-емоционалната и психосоциалната страна на творбата е винаги изчерпателно изследвана, посочени са вярно нейните сполуки и несполуки. Интерпретаторът Нонев едновременно добре си служи и със строгото съждение, и с литературно-критическата метафора. Това прави стила му едновременно и точен, и нелишен от сочност, от собствен колорит.

Важно място в своето изследване критикът отделя за изясняване идейно-естетическата позиция на писателя, която не е преповтаряне на азбучни истини, а дълбоко съкровена изповед, в която трябва да се чувства художествено окриленият духовен порив на твореца към съвършенство, който единствено може да активизира народното съзнание, да събужда твореца у човека, да го възпитава. Гражданска, идейна и естетическа страна в тази позиция трябва да са в здраво единство и действена хармония.

Мисълта на изследователя неуморно трайра път за контакт на читателя с автора, с творбата и с действителността. Концептуалната информация, която тя му „предава“ при своето движение, съдържа белезите на тази своеобразна триединност. Проникването в духовния свят на твореца-писател, изследването на социалния климат, в който е създадена творбата, способствуват да се разкрие вярно нейната същност. От друга страна, самата тя се явява източник за информация, обогатяващ знанията ни за отразяваната действителност и нейния създател.

За Нонев няма съмнение, че само естетически пълноценно реализираният художествен замисъл в конкретно произведение осигурява заслужено място на това произведение в нашата литература. И той проявява обяснителен интерес към онези неясни, но важни етапи, през които първоначалният идеен замисъл преминава, за да се превърне в окончателно завършена художествена творба. Именно грешките в управлението на този сложен процес, свързан с многократно вземане на решение и неговото изпълнение, за което е необходимо поддържането на определен емоционален и мисловен тонус, се нуждаят от умел анализ, какъвто откриваме в не една от тези „критически страници“. Само в такъв случай една препоръка се явява проникателна и приемлива за разглеждания автор, защото критикът е вникнал в интимната и дълбинна творческа лаборатория на автора и му обръща внимание на онези възможности, които е пропуснал и по достойнство оценява сполучливите решения и тяхното адекватно реализиране.

Нонев не изпуска да вземе пред вид и постиженията на колегите си в разрешаването на интересуващата го проблема. Той гледа на критиката не като на изолирано усилие на отделната личност, а като на съвместно дирене на истината за литературната творба и литературата в цялост; оспорва или се съгласява, но винаги изяснява и уточнява своето становище, внася понякога елемент на полемичност в тълкуването си, но не заради самата нея, а за да избистри своето гледище, да увеличи обяснителната сила на интерпретацията си.

Богомил Нонев е от онези „тревожни“ критици, които черпят „въдъхновение от живота и литературата“, както сам ги характеризира. За тях годините носят не спокойствие, а нови търсения и мъдрост.

Георги Гетов

ПРОБЛЕМИ НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА БЕЛЕТРИСТИКА

Много от досегашните изследвания, посветени на българската възрожденска литература, засягаха отчасти и проблемите на белетристиката. В статии и монографии се разглеждаха някои въпроси, свързани с творчеството на отделни автори или с историята и особеностите на жанра. Излязлата наскоро книга на Дочо Леков „Проблеми на българската белетристика през Възраждането“¹ е първият по-общ труд в нашето литературознание, който си поставя за задача да обхване

широк кръг от проблеми, свързани със създаването, развитието и някои жанрови особености на българската възрожденска белетристика.

Авторът е построил изследването си не историко-хронологически, а по проблеми и това му дава възможност за повече интересни наблюдения и обобщения. Седемте глави, посветени съответно на въпросите за преводите и побългаряванията като етап в създаването на оригинална белетристика, за съвременността и литературата, за положителния герой, за литературните влияния и националната самобитност на белетристиката, за мястото на фолклора в нейното развитие, за

¹ Дочо Леков, Проблеми на българската белетристика през Възраждането, БАН, С., 1970.